

Bergkunst

Innholdsfortegnelse

Bergkunst

Publisert 27.03.2018 av Riksantikvaren

Bergkunst er forhistoriske bilder som er hugget, slipt eller malt i berg. Bergkunsten er svært utsatt for naturlig nedbryting og menneskelig påvirkning som bidrar til skade og ødeleggelse.

Dette store feltet i Tysfjord i Nordland ble oppdaget i 1912 av sønnen på gården Jens Hveding som lekte der sammen med noen kamerater, de kalte det «Dyreberget» fordi det var så mange dyrefigurer der. Her finner vi slipt bergkunst som forestiller reinsdyr, elg, bjørn, gås, hare, spekkhogger og fisk. Veideristninger fra eldre steinalder. Foto: Arve Kjersheim, Riksantikvaren

To dansende langhalsete svømmefugler, sannsynligvis et svanepar. Slipte helleristninger i naturalistisk stil på svaberg ved Leiknes i Tysfjord i Nordland fra eldre steinalder. Foto: Arve Kjersheim, Riksantikvaren

I den 80 meter dype hulen på Trenyken i Røst i Nordland finnes rødmalte menneskefigurer fra steinalderen. Figurene er i ulike størrelser og er plassert i ansiktshøyde. Funn av dyreskjelett på gulvet/bakken i hula kan tyde på at det har vært ofring i hulen. Foto: Arve Kjersheim, Riksantikvaren

Som i flere av helleristningsfeltene i Østfold er motivene her på Årum nordre i Borge i Fredrikstad skip, fotsåler, mennesker og spiraler. Den ene figuren kalles «Satan» av befolkningen lokalt, det er en dansende mann med fallos og en sverdliggende gjenstand. Ristingene er hugget og stammer fra bronsealderen. Foto: Arve Kjersheim, Riksantikvaren

En trussel mot bergkunsten er hærverk i form av over-rissing og overskriving. Her er en konservator i ferd med å fjerne skriblerier over den malte figuren. Foto: Arve Kjersheim, Riksantikvaren

TILSTAND

Mer enn 1700 steder med bergkunst i Norge

Det er registrert mer enn 1700 steder med bergkunst i Norge. Bergkunsten finnes i alle deler av landet, og er hovedsakelig fra steinalderen og bronsealderen. Mens motivene fra steinalderen er knyttet til jakt- og fangst, stammer jordbruksristningene fra bronsealderen.

På begynnelsen av 1990-tallet kom det bekymringsmeldinger om bergkunstens tilstand, og i 1995 slo Riksantikvaren fast at over 90 prosent av bergkunsten hadde skader. Riksantikvaren startet derfor opp et nasjonalt bergkunstprosjekt i 1996. Arbeidet med sikre bergkunsten videreføres i dag gjennom et nytt bevaringsprogram.

Veideristninger og jordbruksristninger

Ut fra motiver og dateringer skiller vi mellom veideristninger og jordbruksristninger.

Veideristningene er datert til eldre og yngre steinalder og tidlig metalltid (ca. 7000–500 f. Kr.) og finnes over hele landet. Bildene viser blant annet rein, bjørn, elg, kveite, båter og ulike jakt- og fangstscener. Med andre ord, motiver som gir assosiasjoner til jakt- og fangstsamfunnet. De eldste veideristningene er de slipte bergbildene som vi bare kjenner fra Nordland. Disse viser store, naturalistiske konturfremstillinger av dyr. Dyrene er avbildet i full størrelse eller mer.

Jordbruksristningene dateres til bronsealderen (1800 f. Kr. til 500 f. Kr.). Motivene er geometriske figurer, båter, mennesker, hester og jordbruksredskaper. Det er bilder som gir assosiasjoner til et samfunn hvor jordbruket har fått innpass. Jordbruksristningene finner vi først og fremst i Sør- og Midt-Norge, og i mindre grad lenger nord i landet.

Den malte bergkunsten

Den malte bergkunsten finner vi som malerier i åpne hellere og i huler. Disse bildene antar vi er mellom 2000–4000 år gamle.

Hulemalerier i Norge er bare kjent fra kysten mellom Leka og Lofoten. Motivene er i hovedsak rødmalte menneskefigurer, men også dyr og geometriske figurer. Maleriene er ofte plassert i skillet mellom lyset utenfra og mørket inne i hulen. Hulen og maleriene kan ha blitt brukt i forbindelse med ritualer ved viktige overgangsfaser i livet, som overgangen mellom barn og voksen. Kanskje hulen var et sted som symboliserte overgangen mellom to faser eller to verdener.

Bergkunsten uttrykker aspekter av en komplisert trosverden. Bildene kan på et mytologisk plan forklare datidens samfunn. Etterhvert som samfunnsforholdene og menneskenes oppfatning av verden endret seg, har trolig også bildenes meningsinnhold endret seg.

Helleristningene i Alta

Helleristningene i Alta er den største kjente samlingen av helleristninger i Nord-Europa, og står oppført på UNESCOs verdensarvliste.

PÅVIRKNING

Naturlige og menneskeskapte ødeleggelser

Helt siden bergkunsten ble laget har bergflatene blitt utsatt for naturlige fysiske, kjemiske og biologiske nedbrytningsprosesser. Bergkunsten kan for eksempel skades av vann, frost og røtter. Den kan også skades av tilvekst av lav på berget. Studier viser at noen typer lav har en nedbrytende effekt på bergarter.

Overflatevann, frostsprenging, lavvegetasjon og endringer i mineralsammensetning fører til forvitring, avflaking og sprekkdannelse. Forvitringen av berget gjør at store deler av helleristningene og hule- og hulemaleriene er i ferd med å bli borte. Luft- og vannforurensning forsterker skadeomfanget som følger av den naturlige nedbrytningsprosessen.

Menneskelig aktivitet den største faren for bergkunsten

Mange skader på bergkunsten er forårsaket av menneskelig aktivitet, som hærverk, anleggsvirksomhet og slitasje fra jordbruk og ferdsel. Også publikumsinteressen for bergkunst har ført til skader i tilfeller der bergkunsten ikke er tilstrekkelig sikret mot slitasje fra ferdsel på stedet.

Den største faren for mange av bergkunstlokalitetene i Norge er slitasje og skader på grunn av menneskelig aktivitet i form av stort besøk, mye tråkk, kjøring over helleristningsfelt, bruk av områder med bergkunst som lagerplass for jordbruksredskaper, og direkte hærverk.

Tidligere metoder har ført til økt nedbryting

I dag vet vi også at noen av de metodene som tidligere ble brukt i arbeidet med å synliggjøre helleristninger, har ført til økt nedbryting.

Når man fjerner torv, blir berget liggende eksponert for sol, vind, regn og frost. Dermed utsettes berget for økt forvitring. Lav etablerer seg raskt på rent berg, og for å holde berget rent for lav, har man vasket berget. Vaskemidlet som har blitt brukt, har vist seg å inneholde næringsstoffer som fører til økt lavvekst.

Det viser seg også at flere av malingstypene som tradisjonelt har blitt brukt for å male opp ristninger, er for tette og harde. De flaker av og tar samtidig med seg korn fra berget. Det gjør at berget sakte forvitres.

TILTAK

Sikring av bergkunsten

Gjennom Bevaringsprogrammet for Bergkunst 2011-2020 skal bergkunsten sikres gjennom innhenting og registrering av dokumentasjon for alle bergkunstlokaliteter i kulturminnebasen Askeladden.

Målet er at 200 bergkunstlokaliteter skal være forsvarlig sikret innen 2020. 100 av disse skal også være gjort tilgjengelige for publikum. I tillegg skal lokalitetene ivaretas på lang sikt gjennom regelmessig skjøtsel og vedlikehold.

Bergkunsten på Tennes i Troms er et eksempel på utført bevaringsarbeid. Her er helleristningene gjort tilgjengelige for personer med nedsatt funksjonsevne, og en spesiell lyssetting er tatt i bruk for at publikum skal se figurene bedre.

Bergkunst i Norge

- Gjennom flere tusen år har menneskene uttrykt og formidlet ideer og tanker gjennom bilder.
- I Norge er bergkunsten opptil 9000 år gammel og finnes over hele landet i form av helleristninger og slipte bergbilder på bergflater og løse steiner, og som malerier i huler og hellere (hellere er overheng under en berghylle).